

УДК 81'06'276.6:34(477)

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Олена Діомідова

*Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна*

У статті розглянуто проблеми формування та розвитку юридичної лінгвістики в Україні та країнах пострадянського простору. Окреслено проблематику сучасної юрислінгвістики: дослідження з метою інтерпретації текстів законів, хід та закономірності відтворення законотворчості, її вербальний аспект. Розкрито особливості розрізнення юридичної та законодавчої техніки, проблеми лінгвоправового простору (лінгвістична експертиза юридичних документів, рекомендації з розробки текстів законів та інших нормативно-правових актів, проведення досліджень у галузі юридичного перекладу, криміналістичні дослідження у визначенні мовної стратегії й тактики), питання порівняльного юридичного мовознавства, судової лінгвістики.

Ключові слова: юридична лінгвістика, право, юрислінгвістика, лінгвоюрисдика, лінгвоправовий простір, комунікація.

Розвиток мовознавчих дисциплін, антропологічний поворот у гуманітарній галузі знання призводить до утворення нових наукових напрямів. Саме такою є й юридична лінгвістика. Потреба застосовувати методологічний інструментарій різних дисциплін, юриспруденції та мовознавства, продиктовані потребою здійснювати комплексне дослідження закону, влади в їх взаємозв'язку з мовою, культурою, соціумом. Актуальним є аналіз напрямків та перспектив розвитку юридичної лінгвістики. Проблеми становлення юридичної дисципліни як науки присвячено праці Ю. Ф. Прадіда [1], Л. М. Пелепейченко [2], І. Б. Штерн [3].

Ю. Ф. Прадід [1] визначає наукову актуальність та новизну юрислінгвістики, яка спрямована на всебічне дослідження мови юридичної теорії і практики, зокрема законотворчості, ораторського мистецтва, правил оформлення юридичної документації на всіх рівнях. Це веде до необхідності вивчення юридичного аспекту в мові.

Юрислінгвістика розглядається не тільки як галузь мовознавства або юриспруденції, а й окрема наука, що виконує власні завдання, має арсенал понять, методів, прийомів аналізу, розробляє термінологічний апарат [1, 2, 3]. Дослідження присвячені виявленню когнітивного підґрунтя мовленнєвої діяльності людини, прагматичного потенціалу реалізації владного та законотворчого дискурсів. Ю. О. Грищенко [4], Ю. С. Степанов [3], І. Б. Штерн [3] вивчають питання розвитку та перспективи цієї мовознавчої галузі. Мета статті – розглянути провідні напрямки досліджень юридичної лінгвістики та юрислінгвістики. Прагматичний та структурно-семантичний мовний потенціал як маніфестант дискурсивних практик, пов'язаний з усіма напрямками юридичної діяльності. Тому завдання статті полягає у визначенні перспективних напрямків в юридичній галузі лінгвістики. У статті використовувались загальні аналітичні методи (узагальнення, конкретизації,

систематизації, синтезу) та загально лінгвістичні методи аналізу: цілеспрямованого відбору, контекстно-ситуативний, когнітивний, прагматичний. Ілюстративний матеріал статті: тексти законів та законопроектів, законодавчі акти, переконувальні судові промови від XIX ст. до XXI ст.

Розглянемо історію становлення юридичної лінгвістики. Цей термін до мовознавчих студій залучає А. Подлех в однойменній праці «Юридична лінгвістика» (1976 р.). Предметом юридичної лінгвістики є мова, яка функціонує в галузі права, законотворчості та права, судочинства та юридичної освіти.

Щодо терміна «юрислінгвістика», то він був запропонований у 1999 р. науковим колективом Лабораторії юрислінгвістики та розвитку мовлення регіональної асоціації лінгвістів-експертів та викладачів (АЛЕВ «Лексис»). Цей напрям досліджує лінгвістичні прояви права (лінгвоюрисдика), функціонування мови в галузі права.

Напрями мають певні термінологічні особливості. Представники російської групи досліджень не розрізняють терміни «юридична лінгвістика» та «юрислінгвістика». Так, Ю. О. Гришенков [4] стверджує, що «юридична лінгвістика», або «юрислінгвістика» – це достатньо нова галузь мовознавства міждисциплінарного характеру, пов'язана з мовою і правом. Провідним завданням галузі залишається робота з юридичним текстом, щоб він був більш зрозумілим та доступним.

В Україні перші дослідження проводилися в напрямку дослідження правових проблем мови та мовних проблем права (В. М. Демченко, І. Б. Іванова С. П. Кравченко, В. О. Навроцький, Ю. Ф. Прадід, Я. Радецька, З. О. Тростюк, Л. М. Пелепейченко, В. В. Посмітна).

Сьогодні проблематика праць з юридичної лінгвістики розширилася: досліджуються природа, функції та специфіка мови права, жанрово-стилістичні різновиди мови законотворчості та судочинства. У центрі уваги й історія мови юриспруденції, а саме: термінологія, лексикографія, текстологія та стилістика. Набуває розвитку порівняльне юридичне мовознавство, судова лінгвістика. До настанов цієї мовознавчої галузі зараховують розробку правил вживання мовних ресурсів в юриспруденції та законотворчості, оптимізацію використання мовних одиниць відповідно до ситуації, професійно-комунікативних потреб. Це все створює сучасним юристам комфортні умови праці, робить діяльність правників більш ефективною та менш затратною.

Юрислінгвістика сконцентрована на дослідженні проблем лінгвоправового простору: лінгвістична експертиза юридичних документів, рекомендації з розробки текстів законів та інших нормативно-правових актів, проведення досліджень у сфері юридичного перекладу, криміналістичні дослідження для визначення мовної стратегії й тактики.

Дослідження правових колізій на матеріалі російської мови розпочалося з минулого століття. Спочатку мову законотворчості досліджували як окремий функціональний стиль. У межах теорії функціональних стилів розробляються загальні правила із створення норм правового стилю. Досліджено питання порядку слів у нормативному висловленні, синтаксичні та граматичні особливості конструювання мовлення, стилістику та синтаксис правової норми тощо. Вироблені норми на сьогодні мають статус обов'язкових, є основою для проведення лінгвістичних експертиз нормативних актів. Значний внесок зробив М. Д. Голєв [5], який є натхненником та редактором низки наукових праць про мову в юридичних практиках.

Однією з проблем юрислінгвістики є питання інтерпретації текстів законів. Проблему розрізнення юридичної та законодавчої техніки розглядають О. С. Александров [6], Н. Д. Голев [5], В. М. Баранов [7]. Зацікавлюють дослідників питання взаємодії риторики та права. Юридична техніка ґрунтується на мистецтві читання та тлумачення текстів закону. Законодавча техніка виявляється в манері написання законів. Сьогодні юрислінгвістика сконцентрована на проблемі лінгвістичної експертизи, особливо щодо використання комунікативних та функціональних підходів у здійсненні юридичної експертизи. Наприклад, аналіз провокаційних листівок, що є доказами у справі про розпалювання міжнаціональної ворожнечі, допомагає виділити комунікативну мету та комунікативну перспективу. Такий аналіз допомагає виокремити провокаційну комунікативну стратегію, усе інше виявляється фальшивим. Такий комунікативний підхід є важливим для криміналістики, де текст є не тільки об'єктивною лінгвістичною даністю, але й має комунікативні характеристики «автор»–«аудиторія», «автор»–«читач», комунікативна стратегія і тактики, мета та перспектива тексту, особливості мовленнєвої ситуації [4].

Перспективною залишається тема правової комунікації в законотворчості. М. О. Любимов [8], використовуючи положення теорії комунікації, досліджує явище законотворчості та вводить поняття правової комунікації в галузі суспільного життя. Правова комунікація – це процес правового життя суспільства, передавання правової інформації від правотворчих органів до користувачів права.

Дослідження юрислінгвістики здійснюються на матеріалі англійської мови. Предмет дослідження американських, англійських юристів та лінгвістів – це герменевтичні аспекти права й мови, зокрема стиль юридичних документів, їх прочитання та тлумачення неспеціалістами у сфері права. Особлива увага приділяється ролі перекладача в юридичних справах, оскільки саме останній є передавальною ланкою не тільки для двох мов, але й культур чи соціальних сфер.

Німецька мова також є матеріалом для досліджень мови й права. Однією з провідних тем у дослідженнях німецьких лінгвістів (О. Гіркевідел, Б. Еккарт, А. Шнітцер) залишається дослідження перешкод у комунікації між юристами і не-юристами. Учені приходять до висновку, що перешкоди в комунікації з використанням мови права обумовлені не стільки нерозумінням вузькоспеціальних термінів, скільки соціальними причинами. У зв'язку з цим назвемо дослідження Б. Еккарт, що присвячені сімейному законодавству Німеччини, а саме тій його частині, що містить норми про розлучення.

Серед численних напрямів розвитку юридичної лінгвістики особливе місце займає проблематика, пов'язана з дослідженням якості судової промови, тобто виступами прокурора, судді, адвоката. Досліджуються шляхи взаємодії законів загальної та галузевої риторики, ефективні методики в галузі судової експертизи і криміналістики, а також правила ведення судового розгляду, законотворчість і співвіднесеність на рівні мовної комунікації таких категорій, як влада та істина. Судова комунікація з позицій юрислінгвістики є взаємодією влади, моралі та істини.

Юридична лінгвістика знаходиться на межі двох наук – лінгвістики та юриспруденції. Поява низки наукових питань, що співвіднесені з різними галузями знання, породжують утворення комплексних наукових дисциплін, серед яких і є юрислінгвістика. Ця наукова дисципліна формується й розвивається з урахуванням досягнень лінгвістики та юриспруденції, підтвердивши положення про зв'язок мови і

суспільства. Сьогодні юрислінгвістика ще не отримала статусу окремої науки й поки сприймається лінгвістами як дослідження на стику мови та права.

1. *Прадід Ю. Ф.* Юридична лінгвістика та деякі актуальні проблеми законодавчої практики / Ю. Ф. Прадід // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. – 2002 – Вип. 1. – С. 120–126.
2. *Пелепейченко Л. Н.* Основи теорії мовної комунікації / Л. Н. Пелепейченко. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2007. – 130 с.
3. *Штерн І. Б.* Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – Київ : АртЕк, 1998. – С. 191–193.
4. *Грищенко Ю. А.* Актуальные вопросы современной юрислингвистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vestnik.yspu.org>.
5. *Голев Н. Д.* Постановка проблемы на стыке языка и права / Н. Д. Голев // Юрислингвистика-1: Проблемы и перспективы. – Барнаул, 1999. – С. 56–63.
6. *Александров А. С.* Введение в судебную лингвистику / А. С. Александров. – Нижний Новгород : Нижегородская правовая академия, 2003. – 420 с.
7. *Баранов А. Н.* «Начало» и «конец» в русской идиоматике / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский // Логический анализ языка: Семантика начала и конца. – М. : Индрик, 2002. – С. 27–35.

MODERN LEGAL LINGUISTICS: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

Olena Diomidova

*Yaroslav Mudryi National Law University
vul. Pushkinska, 77, Kharkiv, 61024, Ukraine*

The article considers the problems of formation and development of legal linguistics in Ukraine and the former Soviet Union. The subject matter in this research is specificity, trends and prospects of legal linguistics as a science branch, which occurs on the boundary of language and law. Legal linguistics is represented not only by a linguistic branch or section of law; today it is a separate discipline, which performs its own tasks, has an arsenal of concepts, methods and techniques of analysis and develops its terminology. The author determined a wide range of academic interests of legal linguistics and explored the nature, functions and specificity of law language, genre and stylistic variations of the language of lawmaking and justice. Research in the history of language law, namely terminology, lexicography, text and style, is an integral part of modern linguistics. A number of leading trends, within which legal linguistics is developing, as well as analysis of pragmatic and structural-semantic linguistic potential as demonstrator of discursive practices related to all areas of legal activity, were studied. Legal Linguistics is located between two sciences – linguistics and jurisprudence. The author determined the appearance of a number of scholarly problems correlated with the various branches of knowledge – linguistics and law. It stimulates the emergence of complex scientific and academic subjects, including proper place of legal linguistics, which included the achievement of linguistics and law. That provision clearly illustrates the relationship of language and society.

Issues discussed in modern legal linguistics were presented: research of questions on interpretation of law texts, course and regularities of lawmaking, its verbal side; the problem of distinguishing between legal and legislative technique problems. Linguistic law space was considered (linguistic expertise of legal documents, recommendations on development of texts of laws and other legal acts, conducting of research in legal translations, forensic research in determining linguistic strategy and tactics), as well as comparative legal linguistics and judicial linguistics. The author described guidelines of these linguistic

areas: pragmatic use of language resources in jurisprudence and legislation, optimization of use of language units according to the situation, professional and communication needs. The circle of legal linguistics problems includes the question of interpretation of texts of laws, its progress and regularities. Legal linguistics is acquiring the status of a separate discipline. Numerous directions of legal linguistics indicate a special place of this complex subject, where appropriate attention is paid to the problems relating to research in judicial speech – speeches of a prosecutor, a judge, a lawyer; correlation of verbal communication categories such as power and truth. Court communication from the position of legal linguistics is interaction of power, morality and truth.

Keywords: legal linguistics, law, linguistic law, linguistic law space, communication.

Стаття надійшла до редколегії 18. 06. 2014

Прийнята до друку 24. 09. 2014

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/l5.5.1752>